

філософією та зовсім новими методами, які використовували єзуїти для поширення свого впливу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бемер. Г. История Ордена Иезуитов / Г. Бемер – М.: Ломоносов, 2012. – 220 с.
2. Великович Л.Н. Черная гвардия Ватикана / Л.Н. Великович – М.: Мысль, 1985. – 228 с.
3. Гринингер Т. Иезуиты – Полная история их явных и тайных дѣяний от основания ордена до настоящего времени. Том 1 [Электронной ресурс] / Теодор Гринингер // Издание Маврикия Осиповича Вольфа. – 1868. – Режим доступа: <https://play.google.com/store/books/detailsid=s99bAAAAcAAJ>.
4. Крип'якевич І.П. Всесвітня Історія / І.П. Крип'якевич – К.: Либідь, 1995. – 424 с.
5. Норт Джеймс. История Церкви / Джеймс Норт – М.: Протестант, 1993. – 413 с.
6. Родригес А.М. Новая и новейшая история стран Европы и Америки Т. 1./ М.: Владос, 2010. – 528 с.
7. Ревунькова Н. Протестантизм / Н. Ревунькова СПб.: Питер, 2007. – 224 с.

УДК 94(477) «1918»

*Федір Проданюк
(Київ, Україна)*

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ГЕТЬМАНАТУ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО ЩОДО ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ У 1918 РОЦІ

У статті проаналізовано державну політику гетьмана Павла Скоропадського щодо забезпечення національної безпеки України у 1918 р.

***Ключові слова:** П. Скоропадський, національна безпека, Українська Держава.*

The article analyzes the public policy of Hetman Pavlo Skoropadsky to ensure the national security of Ukraine in 1918.

***Key words:** P. Skoropadskyi, national security, Ukrainian State.*

Постановка проблеми. На початку ХХІ ст. в державах Європи та в провідних країнах світу значного поширення набуло поняття «національна безпека». Основні складові частини даної проблеми окреслені в статтях Закону України «Про основи національної безпеки України» [1]. Однак виробити та втілити в життя ефективні заходи національної безпеки можна лише за умови врахування всього вітчизняного історичного досвіду. Зокрема, аналізу основних напрямів державної політики гетьманату Павла Скоропадського щодо захисту національних інтересів України у 1918 р.

Стан наукової розробки проблеми. Проблеми національної безпеки в Україні досліджували О. Глазов, І. Корж, Е. Лисин, В. Вагапов, Г. Ситник, М. Вавринчук, Н. Нижник, В. Білоус, І. Руснак, Т. Сак та ін.

Основні напрями внутрішньої та зовнішньої політики України в добу гетьманату проаналізували вітчизняні науковці: В. Горелов, Г. Гаврилюк, О. Даценко, Р. Пиріг, В. Солдатенко, О. Реєнт та інші.

Метою даної роботи є аналіз основних напрямів політики гетьманату з питань державної та економічної безпеки України у 1918 р.

Виклад основного матеріалу. 27 січня (9 лютого) 1918 р. було підписано Брест-Литовський мирний договір. З одного боку угоду уклала делегація УНР, а з іншого Німеччина, Австро-Угорщина, Туреччина і Болгарія. Договір мав важливе значення для обох сторін. Він дозволив Німеччині та Австро-Угорщині прорвати антантівську блокаду та здобути для себе багату житницю, а Центральна Рада отримала суттєву військову допомогу для звільнення України від військових частин Радянської Росії. Ця мирна угода мала визначальний вплив на питання національної безпеки України у 1918 р., яка в значній мірі залежала від виконання українськими урядами умов «Хлібного миру» та від позиції командування окупаційних військ.

Спільною для сучасної вітчизняної та зарубіжної історіографії є теза, згідно якої головну роль у падінні Центральної Ради та зміні державної влади в Україні відіграв зовнішній фактор. У квітні – травні 1918 р. німецькі генерали фактично контролювали всі напрями внутрішньої та зовнішньої політики України. Зокрема, вони блокували вирішення питань військового будівництва.

Незважаючи на позицію німецького командування і всілякі обмеження, Павло Скоропадський розгорнув широкомасштабну роботу щодо організації національного війська. 12 травня військові частини України припинили наступ на російсько-українському фронті та були переведені на мирний стан [4]. Уряд розпочав формування міністерства військових справ, 8 армійських корпусів, сердюцької дивізії та інших військових частин. Гетьманський режим провів реформування головного управління Генерального штабу, створив законодавчу базу для будівництва українського війська, затвердив план організації армії та ухвалив 24 липня 1918 р. закон про загальний військовий обов'язок [2].

Негативно впливали на державну безпеку гетьманату й карні експедиції окупаційних військ проти українських селян з метою вилучення хліба та сировини. Командування німецьких військ запровадило військово-польові суди, ігнорувало дії місцевої української влади. Лише у червні – липні 1918 р. Павлу Скоропадському вдалося частково вирішити ці питання.

Керівництво Української Держави прагнуло ослабити вплив німецьких та австро-угорських генералів на внутрішнє життя України. Гетьман сприяв зміцненню позицій свого уряду на українських землях та налагодив безпосередніх стосунків з урядами Німеччини та Австро-Угорщини. В значній мірі гетьманові вдалося досягти деяких успіхів у цій справі. 22 травня 1918 р. з'явився наказ головнокомандуючого німецькими військами на українських землях генерал-фельдмаршал Германа фон Ейхгорна з вимогою до своїх

військових частин сприяти гетьманській владі в Україні. 2 червня 1918 р. Німеччина офіційно визнала Українську Державу. Згодом це зробили Австро-Угорщина, Болгарія та Туреччина.

Значний вплив на державну та економічну безпеку України мала економічна політика Німеччини та Австро-Угорщини на українських землях. Вона зводилася до трьох основних напрямів: вивезення з України якнайбільшої кількості сировини і предметів стратегічного значення; завоювання на українському ринку міцних позицій; досягнення власного позитивного балансу.

Керівництво гетьманату прагнуло захистити зруйновану вітчизняну економіку від зовнішньоекономічних зазіхань. Зокрема, гетьманський режим намагався обмежити можливості командування окупаційних військ й численних економічних організацій Німеччини та Австро-Угорщини у вивозі з України значної кількості зерна та промислової сировини.

Розв'язання цього завдання вимагало від гетьмана надзвичайно делікатних дій. Уряд намагався використати численні заходи законодавчого та договірної характеру – статті договорів та митні тарифи. Рада Міністрів заборонила вивіз з України гуми та гумових виробів, міді, алюмінію, нікелю, кобальту, кадмію, цинку, ртуті та виробів з названих металів і їх лому. Було заборонено також експорт технічних масел, сірки, сурики та соди, кормової патоки й етилового спирту. У червні 1918 р. заборонили вивозити всі волокнисті товари, особливо мішки, брезенти і будь-яку мануфактуру, мед, рафінадну патоку, шкіряні вироби, золото, срібло, платину, олово, та вироби з них [5, арк. 11-12]. Для експорту цукру, спирту та вугілля слід було отримати спеціальний дозвіл [5, арк. 2-4].

Дії Ради Міністрів Української Держави зустріли негативну реакцію від німецьких та австро-угорських генералів. Але жвити реальних кроків проти гетьманського режиму вони не могли, адже його дії не суперечили економічним умовам Брестського мирного договору та відповідали положенням митного статуту.

Значну загрозу національній безпеці держави становила діяльність економічних організацій Центральних держав на території України. Весною 1918 р. вони отримали монопольне право експорту та імпорту товарів. Серед них великим впливом користувалося «Імперське господарське бюро...», або його ще називали «Господарська централь». Її головним завданням було визнано закупку продовольчих товарів для Німеччини та Австро-Угорщини [6, арк. 2-4]. Керівництво УНР мало поділити всі продовольчі запаси України на три великі групи: 1) товари заборонені для вивозу; 2) товари, вивіз яких можливий при спеціальних дозволах; 3) вільний вивіз. Німецькі генерали тривалий час блокували ухвалення переліку товарів, що належали до першої групи. Лише у червні 1918 р. уряду вдалося його затвердити. До другої віднесли зерно та хлібопродукти. Згідно договору від 23 квітня 1918 р. їх мали продавати Центральним державам представники міністерства продовольчих справ по твердим цінам. Згодом до цієї групи віднесли також яйця [5, арк. 10]. Виконання цього економічного договору призвело до того, що в Україні почала зростати спекуляція продуктами харчування. Її ще більше загострило

віднесення до третьої групи продовольчих товарів картоплі, овочів і фруктів [5, арк. 14].

Влітку 1918 р. ускладнилося забезпечення населення України хлібом та продовольчими товарами. Під загрозою було постання хліба на експорт. Тому командуванням окупаційних військ відрядило до всіх продовольчих контор своїх представників. Крім того, при німецьких та австро-угорських частинах були введені посади агрономічних офіцерів, які мали дбати про забезпечення збирання врожаю 1918 р. та заготівлю хліба. З метою подолання продовольчої кризи в державі Рада Міністрів ухвалила введення на українських землях хлібної монополії, а міністерству продовольчих справ надала право реквізиції хліба. З 1 серпня по 1 грудня 1918 р. на українських землях встановлювалися тверді ціни на зерно та хлібні вироби [11, с. 162-165].

Павло Скоропадський наголошував на тому, що закон про хлібну монополію був ухвалений під тиском німецького командування. Він вважав це однією з важливих помилок німців. Адже, такими діями вони налаштовували проти себе не лише українських селян, але й значну частину поміщиків [10, с. 290].

Рада Міністрів прагнула обмежити рівень спекуляції в гетьманаті та зацікавити селян продавати хліб державі, а не економічним організаціям. Першим кроком в реалізації цих намірів стало встановлення різних норм відсоткового збору з промислової худоби та птиці. В ній передбачалося ряд пільг для тих хто реалізував свою продукцію на внутрішньому ринку.

Гетьман та його уряд намагалися обмежити діяльність впливових економічних організацій Центральних держав на території України – «Залізничного бюро», «Бюро по паливу та мастилам», «Вугільного бюро». Під контролем «Залізничного бюро» знаходилася робота транспорту Німеччини та Австро-Угорщини на українських землях [6, арк.27-30]. «Бюро по паливу та мастилам» опікувалося постачанням для транспорту держав Четверного союзу на українських землях вугілля, дров та нафтопродуктів, а у квітні 1918 р. отримало від керівництва УНР монопольне право забезпечення залізниць УНР енергоносіями. Лише у червні 1918 р. гетьманський уряд зміг перебрати під свій контроль забезпечення паливом залізниць України. Обмежити діяльність «Вугільного бюро» не вдалося. Тому уряд домовився з керівництвом Німеччини про розширення функцій даної організації. Влітку 1918 р. бюро не лише закуповувало вугілля, але й мало надавати кошти на відновлення українських шахт [6, арк. 30].

Значним впливом користувалося й «Товариство для вивозу товарів», або його ще називали «Вивізним товариством». Її представники ввозили на територію України німецькі товари, які у 5-10 разів були вищі, ніж аналогічні українські [7, арк. 40]. Економічні організації Центральних держав на території України були зацікавлені у збереженні хаосу на залізничних станціях, де у квітні – червні 1918 р. крали все, що можливо. Лише у травні – червні 1918 р. було втрачено понад 20% поставлених в Україну машин та устаткування [6, арк. 40]. Це дозволяло представникам економічних організацій значно завищувати кількість ввезених в Україну товарів та сировини. Впорядкувати дане питання гетьманський уряд зміг лише у липні 1918 р.

Одним із невідкладних завдань гетьманського уряду було визнано формування національної митної служби. Розпочала цю роботу Центральна Рада, а завершила Рада Міністрів гетьманату. В травні 1918 р. уряд поряд з організацією митниці створює спеціальний інститут комісарів міністерства торгівлі та промисловості. Останні мали передавати представникам Центральним державам товари, що йшли в рахунок виконання економічної угоди. У червні остаточно впорядковано питання вивозу з України різноманітних товарів. Чітко визначено прикордонні пункти для передбачені продукції представникам Центральних держав. Комісари отримали право на необмежений термін затримувати вантаж або конфіскувати його при виявленні тих чи інших порушень [8, арк. 33-34].

На стан державної безпеки Української Держави значно впливало вирішення територіальних проблем із сусідніми державами. У травні – червні 1918 р. особливої гостроти досягли українсько-російські стосунки. Насамперед необхідно було припинити воєнні дії між двома державами, відновити роботу залізничного транспорту, провести взаємну евакуацію громадян, здійснити обмін консульськими представництвами, встановити поштово-телеграфний зв'язок тощо. Однак дві країни так і не змогли знайти спільної мови у питанні про кордони, розподіл державного майна та державних боргів царської Росії.

Спірні територіальні проблеми були в гетьманату із Румунією. Налагодження добросусідських відносин між державами заважала проблема Бессарабії, окупованої румунськими військами у січні 1918 р. Суперечності з даної проблеми призвели до «митної війни» між двома країнами, яка тривала до кінця літа 1918 р. Лише у серпні між Українською Державою та Румунією розпочалися мирні переговори, де було узгоджено ряд економічних питань та окреслено контури розв'язання проблеми про кордони. Однак довести до кінця розпочату справу сторони так і не змогли.

Особливий інтерес проявив гетьман до Кубані, де українці становили понад 60% населення. Делегація Кубанської Народної Республіки добивалася від керівництва Української Держави воєнної допомоги у визволенні своїх земель від Червоної Армії та російських добровольчих частин. Однак доки гетьманський уряд розмірковував, війська генерала Алексеєва захопили Кубань.

Гостро обговорювалися й питання приєднання Криму до України. Для переговорів із цих проблем кримський уряд направив до Києва спеціальну делегацію. Переговори тривали довго і лише наприкінці вересня 1918 р. були вироблені умови, на яких Крим приєднувався до України: повна внутрішня автономія, власний сейм, територіальна армія, статс-секретар у справах Криму в Раді Міністрів Української Держави. Однак уряд Сулькевича зволював із його розв'язанням, а 15 листопада 1918 р. Добровольча армія окупувала Крим.

Значний вплив на державну та економічну безпеку України мали робітничі страйки, саботажі та селянські повстання. Вони призводили до повного розладу всього економічного життя держави та підірвали самі основи Української Держави. Тому уряд вирішив, що всякі призови до страйків та саботажів мають переслідуватися в кримінальному порядку й підлягають суворій відповідальності.

З метою впорядкування відносин з австрійськими генералами Рада Міністрів Української Держави призначила С. Гербеля на посаду «Уповноваженого на всіх українських землях, де перебувають австрійські війська». Він мав узгоджувати всі спірні питання з командуванням Східної армії Австро-Угорщини [9, арк. 7-8].

Висновки. Отже, у квітні – грудні 1918 р. керівництво гетьманату здійснило комплекс політичних, правових, військових, соціальних та економічних заходів спрямованих на захист національних інтересів Української Держави. Важливими її складовими частинами були захист державного ладу, створення регулярної армії та флоту, вирішення територіальних проблем із сусідніми країнами, запобігання втручання у внутрішні справи України, відвернення посягань на її державний суверенітет і територіальну цілісність з боку інших держав.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про основи національної безпеки» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – №39. – ст. 351. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). – Ф.1077. – Оп.1. – Спр. 4. – Арк. 10-12.
3. ЦДАВО України. – Ф.1077. – Оп.1. – Спр. 36. – Арк. 7.
4. ЦДАВО України. – Ф. 1077. – Оп. 1. – Спр. 65. – Арк. 3
5. ЦДАВО України. – Ф. 1118. – Оп. 1. – Спр. 37. – Арк. 11-15.
6. ЦДАВО України. – Ф. 1118. – Оп. 1. – Спр. 35. – Арк. 5-70.
7. ЦДАВО України. – Ф. 1118. – Оп. 1. – Спр. 39. – Арк. 40.
8. ЦДАВО України. – Ф. 1118. – Оп. 1. – Спр. 59. – Арк. 33-34.
9. ЦДАВО України. – Ф. 1064. – Оп.1. – Спр.3. – Арк. 2-50.
10. Скоропадський Павло. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. – К.; Філадельфія, 1995. – 496 с.
11. Пиріг Р.Я. Українська гетьманська держава 1918 року. Історичні нариси. – Київ, 2011 – 336 с.

УДК 636.082:001(091)(477)

*Володимир Шульга
(Київ, Україна)*

ТИПИ ЛІНІЙНО-РОДИННОГО ПІДБОРУ У ТВАРИННИЦТВІ: НАУКОВІ РОЗРОБКИ ПРОФЕСОРА М.А. КРАВЧЕНКА

Узагальнено наукові пошуки професора М.А. Кравченка з удосконалення системи розведення за лініями та родинами в скотарстві. Доведено пріоритет ученого в розробленні основних типів лінійно-родинного підбору, їх запровадженні в умовах конкретних племінних господарств. Запропоновані М.А. Кравченком підходи ґрунтуються на уявленні цілісності породи і дають змогу поліпшувати племінні і продуктивні ознаки